

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 11ης Νοεμβρίου 2021 *

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων – Οργάνωση του χρόνου εργασίας – Οδηγία 2003/88/ΕΚ – Άρθρο 2 – Έννοια του “χρόνου εργασίας” – Εποχικός πυροσβέστης – Εργασιακή ετοιμότητα υπό καθεστώς επιφυλακής – Άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας υπό την ιδιότητα του ελεύθερου επαγγελματία κατά την περίοδο της εργασιακής ετοιμότητας – Περιορισμοί απορρέοντες από το καθεστώς επιφυλακής»

Στην υπόθεση C-214/20,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Labour Court (δικαστήριο εργατικών διαφορών, Ιρλανδία) με απόφαση της 6ης Μαΐου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 20 Μαΐου 2020, στο πλαίσιο της δίκης

MG

κατά

Dublin City Council,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους E. Regan, πρόεδρο τμήματος, K. Lenaerts, Πρόεδρο του Δικαστηρίου, ασκούντα καθήκοντα δικαστή του πέμπτου τμήματος, K. Λυκούργο (εισηγητή), πρόεδρο του τετάρτου τμήματος, I. Jarukaitis και M. Pešič, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. Pitruzzella

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο MG, εκπροσωπούμενος από τον B. O'Brien,
- ο Dublin City Council, εκπροσωπούμενος από τον E. Hunt,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις L. Van den Broeck και M. Van Regemorter,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις E. de Moustier και N. Vincent,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. K. Bulterman, C. S. Schillemans και H. S. Gijzen,
- η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη αρχικώς από τον S. Hartikainen και την A. Laine, στη συνέχεια από τις H. Leppo και A. Laine,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη αρχικώς από τις D. Recchia και C. Valero, καθώς και από τον M. Wilderspin, στη συνέχεια από τις D. Recchia και C. Valero,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 2 της οδηγίας 2003/88/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του MG και του Dublin City Council (Δήμος του Δουβλίνου, Ιρλανδία) σχετικά με τον υπολογισμό των ωρών εργασίας του MG κατά τη διάρκεια των περιόδων εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 89/391/ΕΟΚ

- 3 Το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 1989, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία (ΕΕ 1989, L 183, σ. 1), προβλέπει τα εξής:
«Ο εργοδότης υποχρεούται να εξασφαλίζει την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων ως προς όλες τις πτυχές της εργασίας.»
- 4 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:
«Στα πλαίσια των ευθυνών του, ο εργοδότης λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων πρόληψης των επαγγελματικών κινδύνων, ενημέρωσης και κατάρτισης, καθώς και της δημιουργίας της απαραίτητης οργάνωσης και της παροχής των αναγκαίων μέσων.
[...]

Η οδηγία 2003/88

- 5 Το άρθρο 1 της οδηγίας 2003/88, το οποίο φέρει τον τίτλο «Αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής», ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία καθορίζει τις στοιχειώδεις προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας.

2. Εφαρμόζεται:

α) στις ελάχιστες περιόδους ημερήσιας και εβδομαδιαίας ανάπαυσης και ετήσιας άδειας, στο χρόνο διαλείμματος και στη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας, και

β) σε ορισμένες πλευρές της νυκτερινής εργασίας, της κατά βάρδιες εργασίας και του ρυθμού εργασίας.

[...]

- 6 Το άρθρο 2 της ως άνω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει τα εξής:

«Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

1. “χρόνος εργασίας”: κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος ευρίσκεται στην εργασία, στη διάθεση του εργοδότη, και ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του, σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές·

2. “περίοδος ανάπαυσης”: κάθε περίοδος που δεν είναι χρόνος εργασίας·

[...]

- 7 Κατά το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ημερήσια ανάπαυση»:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε κάθε εργαζόμενος να διαθέτει, ανά εικοσιτετράωρο, περίοδο ανάπαυσης ελάχιστης διάρκειας ένδεκα συναπτών ωρών.»

- 8 Υπό τον τίτλο «Εβδομαδιαία ανάπαυση», το άρθρο 5 της ως άνω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε κάθε εργαζόμενος να διαθέτει, ανά περίοδο επτά ημερών, μια ελάχιστη περίοδο συνεχούς ανάπαυσης εικοσιτεσσάρων ωρών, στις οποίες προστίθενται οι ένδεκα ώρες ημερήσιας ανάπαυσης οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 3.

[...]

- 9 Το άρθρο 6 της οδηγίας 2003/88, το οποίο φέρει τον τίτλο «Μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας», ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε, σε συνάρτηση με τις επιταγές προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων:

α) η εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας να περιορίζεται με νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις ή με συλλογικές συμβάσεις ή συμφωνίες μεταξύ κοινωνικών εταίρων·

β) ο χρόνος εργασίας να μην υπερβαίνει, ανά επταήμερο, τις 48 ώρες, κατά μέσο όρο, συμπεριλαμβανομένων των υπερωριών.»

Το ιρλανδικό δίκαιο

10 Ο Organisation of Working Time Act 1997 (νόμος του 1997 περί οργανώσεως του χρόνου εργασίας) μετέφερε στο ιρλανδικό δίκαιο την οδηγία 93/104/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Νοεμβρίου 1993, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 1993, L 307, σ. 18), η οποία καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2003/88.

11 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του νόμου αυτού ορίζει τα εξής:

«[...]

[Ω]ς “χρόνος εργασίας” νοείται κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος ευρίσκεται:

a) στον τόπο εργασίας του ή στη διάθεση του εργοδότη του, και

b) ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του

[...]».

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

12 Ο MG είναι εποχικός πυροσβέστης απασχολούμενος με μειωμένο ωράριο στον Δήμο του Δουβλίνου. Δυνάμει συστήματος εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής, τίθεται στη διάθεση της υπηρεσίας του πυροσβεστικού σταθμού όπου έλαβε τη σχετική εκπαίδευση.

13 Ο MG υποχρεούται να συμμετέχει στο 75 % των επεμβάσεων της ως άνω πυροσβεστικής υπηρεσίας, ενώ έχει τη δυνατότητα να απέχει από τις υπόλοιπες επεμβάσεις. Χωρίς να είναι υποχρεωμένος να βρίσκεται σε συγκεκριμένο τόπο κατά τις περιόδους εργασιακής ετοιμότητας, οφείλει, όταν λαμβάνει κλήση έκτακτης ανάγκης για συμμετοχή σε επέμβαση, να προσπαθεί να μεταβεί στον πυροσβεστικό σταθμό εντός πέντε λεπτών μετά την κλήση και, εν πάση περιπτώσει, εντός δέκα λεπτών το πολύ.

14 Η περίοδος εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής είναι, κατ' αρχήν, 7 ημέρες την εβδομάδα και 24 ώρες το 24ωρο. Διακόπτεται μόνον κατά τις περιόδους αδείας, καθώς και κατά τις περιόδους για τις οποίες ο MG ενημερώνει εκ των προτέρων ότι δεν είναι διαθέσιμος, εφόσον ο Δήμος του Δουβλίνου είναι σύμφωνος για τις τελευταίες αυτές περιόδους.

15 Ο MG λαμβάνει βασικό μισθό, ο οποίος καταβάλλεται μηνιαίως ως αμοιβή για την εργασιακή του ετοιμότητα υπό καθεστώς επιφυλακής, καθώς και πρόσθετη αμοιβή για κάθε επέμβαση.

16 Ο MG μπορεί να ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα για ίδιο λογαριασμό ή για λογαριασμό άλλου εργοδότη, εφόσον η δραστηριότητα αυτή δεν υπερβαίνει κατά μέσον όρο τις 48 ώρες εβδομαδιαίως. Αντιθέτως, απαγορεύεται στον MG να ασκεί τέτοια δραστηριότητα κατά τη διάρκεια των «ωρών ενεργού εργασίας» ως εποχικός πυροσβέστης, δεδομένου ότι οι ώρες αυτές

δεν είναι μόνον εκείνες που διανύονται στο πλαίσιο συνδρομής σε συμβάν, αλλά και όσες αφιερώνονται στις λοιπές δραστηριότητες της πυροσβεστικής υπηρεσίας, όπως είναι η εκπαίδευση.

- 17 Ο MG πρέπει να κατοικεί και να ασκεί τις επαγγελματικές του δραστηριότητες σε «εύλογη απόσταση» από τον πυροσβεστικό σταθμό στον οποίο υπάγεται, προκειμένου να είναι σε θέση να μεταβεί εκεί εντός του προβλεπόμενου χρόνου.
- 18 Εκτιμώντας ότι οι ώρες κατά τις οποίες είναι σε εργασιακή ετοιμότητα για τον Δήμο του Δουβλίνου πρέπει να χαρακτηριστούν ως «χρόνος εργασίας» κατά την έννοια του νόμου του 1997 περί οργάνωσης του χρόνου εργασίας και της οδηγίας 2003/88, ο MG υπέβαλε σχετική ένσταση ενώπιον της Workplace Relations Commission (επιτροπής επαγγελματικών σχέσεων, Ιρλανδία).
- 19 Επειδή η ένσταση αυτή απορρίφθηκε, ο MG άσκησε προσφυγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, Labour Court (δικαστηρίου εργατικών διαφορών, Ιρλανδία).
- 20 Ο MG παρατηρεί ενώπιον του δικαστηρίου αυτού ότι πρέπει μονίμως να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται ταχέως σε κλήση έκτακτης ανάγκης. Τούτο τον εμποδίζει να αφιερώνεται ελεύθερα στις οικογενειακές και κοινωνικές δραστηριότητές του καθώς και στην επαγγελματική δραστηριότητά του ως οδηγού ταξί. Επισημαίνει ότι η μη τήρηση των υποχρεώσεών του έναντι του Δήμου του Δουβλίνου μπορεί να οδηγήσει στην επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων ή ακόμη και σε απόλυση. Ο Δήμος του Δουβλίνου, επιβάλλοντας εργασιακή ετοιμότητα 7 ημέρες την εβδομάδα και 24 ώρες το 24ωρο και αρνούμενος να αναγνωρίσει ότι οι ώρες εργασιακής ετοιμότητας συνιστούν χρόνο εργασίας, παραβαίνει τους κανόνες σχετικά με την ημερήσια ανάπαυση, την εβδομαδιαία ανάπαυση και τη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας.
- 21 Ο Δήμος του Δουβλίνου αντιτάσσει ότι οι εποχικοί πυροσβέστες δεν υποχρεούνται να παραμένουν σε συγκεκριμένο τόπο όταν είναι σε εργασιακή ετοιμότητα. Επιπλέον, αν ένας εποχικός πυροσβέστης δεν μεταβεί στον πυροσβεστικό σταθμό εντός του ανώτατου προβλεπόμενου χρόνου, τούτο σημαίνει απλούστατα ότι δεν λαμβάνει αμοιβή. Λαμβανομένης υπόψη της ευελιξίας του επίμαχου καθεστώτος επιφυλακής, δεν δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός των ωρών εργασιακής ετοιμότητας ως «χρόνου εργασίας».
- 22 Το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι η ερμηνεία της έννοιας του «χρόνου εργασίας» είναι καθοριστική για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, δεδομένου ότι ο Δήμος του Δουβλίνου είναι πεπεισμένος ότι τηρεί τους κανόνες σχετικά με την ημερήσια ανάπαυση, την εβδομαδιαία ανάπαυση και τη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας, ενώ ο MG υποστηρίζει ότι συντρέχει παράβαση των κανόνων αυτών.
- 23 Το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2018, Matzak (C-518/15, EU:C:2018:82), ότι ο χρόνος της εργασιακής ετοιμότητας που ο πυροσβέστης πρέπει να διανύσει κατ' οίκον με την υποχρέωση να ανταποκρίνεται στις κλήσεις του εργοδότη του εντός οκτώ λεπτών περιορίζει σημαντικά τις δυνατότητες του εργαζομένου αυτού να ασκεί άλλες δραστηριότητες και πρέπει, επομένως, να χαρακτηρίζεται ως «χρόνος εργασίας» κατά την έννοια του άρθρου 2 της οδηγίας 2003/88.

- 24 Ωστόσο, η κατάσταση επί της οποίας εκδόθηκε η ως άνω απόφαση πρέπει να διακριθεί από την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεδομένου ότι ο Δήμος του Δουβλίνου δεν απαιτεί από τον MG να βρίσκεται σε συγκεκριμένο τόπο όταν είναι σε εργασιακή ετοιμότητα και του επιτρέπει επιπλέον να εργάζεται για ίδιο λογαριασμό, όπως και πράττει ως οδηγός ταξί, ή να εργάζεται για άλλον εργοδότη.
- 25 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Labour Court (δικαστήριο εργατικών διαφορών) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Έχει το άρθρο 2 της οδηγίας [2003/88] την έννοια ότι πρέπει να θεωρείται ως χρόνος εργασίας ο χρόνος κατά τον οποίο ένας εργαζόμενος βρίσκεται σε “εργασιακή ετοιμότητα” σε τόπο ή τόπους της επιλογής του, χωρίς να υποχρεούται οποτεδήποτε κατά τη διάρκεια της περιόδου εργασιακής ετοιμότητας να ενημερώσει τον εργοδότη για τον τόπο στον οποίο βρίσκεται, και υποχρεούται μόνο να είναι σε θέση να ανταποκριθεί, εφόσον “κληθεί” να παράσχει τις υπηρεσίες του, εντός επιθυμητού χρόνου μετάβασης πέντε λεπτών και μέγιστου χρόνου μετάβασης δέκα λεπτών;
 - 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, εάν ένας εργαζόμενος ο οποίος υποχρεούται μόνο να ανταποκριθεί, εφόσον κληθεί να παράσχει τις υπηρεσίες του, εντός επιθυμητού χρόνου μετάβασης πέντε λεπτών και μέγιστου χρόνου μετάβασης δέκα λεπτών, δύναται, χωρίς περιορισμούς, να απασχολείται ταυτόχρονα από άλλον εργοδότη ή να ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα για ίδιο λογαριασμό κατά τον χρόνο που βρίσκεται σε “εργασιακή ετοιμότητα”, μπορεί ο χρόνος κατά τον οποίο ο εργαζόμενος βρίσκεται σε “εργασιακή ετοιμότητα” στο πλαίσιο απασχόλησης σε συγκεκριμένο εργοδότη να θεωρείται ως “χρόνος εργασίας” στον εργοδότη αυτόν;
 - 3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα, εάν ο εργαζόμενος απασχολείται πράγματι από δεύτερο εργοδότη κατά τον χρόνο που βρίσκεται σε “εργασιακή ετοιμότητα”, υπό τη μόνη προϋπόθεση ότι ο δεύτερος εργοδότης πρέπει να αποδεσμεύει τον εργαζόμενο όταν αυτός καλείται από τον πρώτο εργοδότη να παράσχει τις υπηρεσίες του, πρέπει ο χρόνος κατά τον οποίο ο εργαζόμενος βρίσκεται σε “εργασιακή ετοιμότητα” και εργάζεται για τον δεύτερο εργοδότη να θεωρείται ως χρόνος εργασίας στο πλαίσιο της εργασιακής του σχέσης με τον πρώτο εργοδότη;
 - 4) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα, συγκεντρώνει χρόνο εργασίας ταυτόχρονα όσον αφορά τον πρώτο και τον δεύτερο εργοδότη ένας εργαζόμενος ο οποίος κατά τον χρόνο που βρίσκεται σε εργασιακή ετοιμότητα όσον αφορά τον πρώτο εργοδότη του απασχολείται σε δεύτερο εργοδότη;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού

- 26 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων την οποία προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της δικαστικής αποφάσεως που πρόκειται να εκδοθεί, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της

δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβαλλόμενα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται κατ' αρχήν να απαντήσει (απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, The Department for Communities in Northern Ireland, C-709/20, EU:C:2021:602, σκέψη 54 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 27 Εντούτοις, το Δικαστήριο αδυνατεί να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα υποβληθέν από εθνικό δικαστήριο όταν προδήλως προκύπτει ότι η ερμηνεία ενός κανόνα δικαίου της Ένωσης, την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο, δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν (απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2018, Rittinger κ.λπ., C-492/17, EU:C:2018:1019, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 28 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι προϋπόθεση για να παρασχεθεί χρήσιμη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι να έχει τηρήσει αυστηρά το εθνικό δικαστήριο τις σχετικές με το περιεχόμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως απαιτήσεις που προβλέπονται ρητώς στο άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Επομένως, είναι, μεταξύ άλλων, απολύτως αναγκαίο, όπως ορίζει το άρθρο 94, στοιχεία α' και γ', του Κανονισμού αυτού, η απόφαση περί παραπομπής να περιέχει έκθεση των πραγματικών στοιχείων επί των οποίων στηρίζονται τα ερωτήματα καθώς και των λόγων που οδήγησαν το αιτούν δικαστήριο να διερωτηθεί ως προς την ερμηνεία ή το κύρος ορισμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης (απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2018, Rittinger κ.λπ., C-492/17, EU:C:2018:1019, σκέψεις 38 και 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 29 Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο MG είναι εποχικός πυροσβέστης και ασκεί, κατά τη διάρκεια εργασιακής ετοιμότητας στο πλαίσιο της εργασίας αυτής, επαγγελματική δραστηριότητα για ίδιο λογαριασμό ως οδηγός ταξί.
- 30 Επομένως, δεδομένου ότι δεν αμφισβητείται ότι η επαγγελματική δραστηριότητα που ασκεί ο MG κατά τη διάρκεια εργασιακής ετοιμότητας για τον Δήμο του Δουβλίνου ασκείται υπό την ιδιότητα του ελεύθερου επαγγελματία, από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει καμία σχέση μεταξύ του τρίτου και του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος και του υποστατού ή του αντικειμένου της διαφοράς της κύριας δίκης.
- 31 Πράγματι, με τα ερωτήματα αυτά, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, πώς πρέπει να ερμηνευθεί η έννοια του «χρόνου εργασίας» κατά το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 2003/88, όταν εργαζόμενος ασκεί, κατά τη διάρκεια εργασιακής ετοιμότητας για τον πρώτο εργοδότη, επαγγελματική δραστηριότητα για δεύτερο εργοδότη. Ελλείψει, όμως, εκθέσεως πραγματικών στοιχείων που να καθιστά δυνατόν να κατανοηθεί με ποιον τρόπο εμφανίζεται μια τέτοια κατάσταση στην υπόθεση της κύριας δίκης, το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα αναγκαία στοιχεία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα εν λόγω ερωτήματα.
- 32 Συνεπώς, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτα.
- 33 Αντιθέτως, το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, είναι παραδεκτά, καθόσον αφορούν την περίπτωση στην οποία αναφέρεται ρητώς το δεύτερο ερώτημα, κατά την οποία εποχικός πυροσβέστης ασκεί, όντας σε εργασιακή ετοιμότητα υπό καθεστώς επιφυλακής, επαγγελματική δραστηριότητα υπό την ιδιότητα του ελεύθερου επαγγελματία.

Επί της ουσίας

- 34 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, των οποίων η εξέταση πρέπει να περιοριστεί κατά τον τρόπο που εκτίθεται στη σκέψη 33 της παρούσας απόφασης, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 2003/88 έχει την έννοια ότι μια περίοδος εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής εποχικού πυροσβέστη, κατά τη διάρκεια της οποίας ο εν λόγω εργαζόμενος ασκεί, με την άδεια του εργοδότη του, επαγγελματική δραστηριότητα για ίδιο λογαριασμό, αλλά πρέπει, σε περίπτωση κλήσης έκτακτης ανάγκης, να μεταβεί στον πυροσβεστικό σταθμό στον οποίο υπάγεται εντός δέκα λεπτών το πολύ, συνιστά «χρόνο εργασίας» κατά την έννοια της ως άνω διατάξεως.
- 35 Το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 2003/88 ορίζει ότι ως «χρόνος εργασίας» νοείται «κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος ευρίσκεται στην εργασία, στη διάθεση του εργοδότη, και ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του». Κατά το άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας, η έννοια της «περίοδου ανάπαυσης» ορίζεται αρνητικά ως κάθε περίοδος που δεν είναι χρόνος εργασίας. Δεδομένου ότι οι δύο αυτές έννοιες είναι αλληλοαποκλειόμενες, ο χρόνος εργασιακής ετοιμότητας ενός εργαζομένου πρέπει να χαρακτηρίζεται είτε ως «χρόνος εργασίας» είτε ως «περίοδος ανάπαυσης» για τους σκοπούς εφαρμογής της οδηγίας 2003/88, καθόσον η τελευταία αυτή οδηγία δεν προβλέπει κάποια ενδιάμεση κατηγορία (πρβλ. απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2021, *Dopravní podnik hl. m. Prahy, C-107/19*, EU:C:2021:722, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 36 Καίτοι επαφίεται, σε τελική ανάλυση, στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει αν η επίμαχη στην κύρια δίκη περίοδος εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής πρέπει να χαρακτηριστεί ως «χρόνος εργασίας» ή ως «περίοδος ανάπαυσης», εναπόκειται ωστόσο στο Δικαστήριο να του παράσχει ορισμένες ενδείξεις όσον αφορά τα κριτήρια που πρέπει να λάβει υπόψη κατά την εξέταση αυτή [πρβλ. απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, *Stadt Offenbach am Main* (Περίοδος εργασιακής ετοιμότητας πυροσβέστη), *C-580/19*, EU:C:2021:183, σκέψη 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 37 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η οδηγία 2003/88 έχει ως σκοπό να ορίσει ελάχιστα επιτακτικά όρια για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας των εργαζομένων με μια προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών όσον αφορά, μεταξύ άλλων, τον χρόνο εργασίας. Οι επιταγές αυτές αποτελούν ιδιαίτερης σημασίας κανόνες κοινωνικού δικαίου της Ένωσης, οι οποίοι πρέπει να ισχύουν για κάθε εργαζόμενο. Ειδικότερα, προβλέποντας το δικαίωμα κάθε εργαζομένου για περιορισμό της μέγιστης διάρκειας της εργασίας και για περιόδους ημερήσιας και εβδομαδιαίας ανάπαυσης, η ως άνω οδηγία διευκρινίζει το θεμελιώδες δικαίωμα που κατοχυρώνεται ρητώς στο άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και πρέπει να ερμηνεύεται, κατά συνέπεια, με γνώμονα το εν λόγω άρθρο 31, παράγραφος 2. Επομένως, οι διατάξεις της οδηγίας 2003/88 δεν μπορούν να ερμηνεύονται στενά σε βάρος των δικαιωμάτων τα οποία ο εργαζόμενος αντλεί από την οδηγία αυτή [απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, *Stadt Offenbach am Main* (Περίοδος εργασιακής ετοιμότητας πυροσβέστη), *C-580/19*, EU:C:2021:183, σκέψεις 26 έως 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 38 Όσον αφορά τον χαρακτηρισμό των περιόδων εργασιακής ετοιμότητας, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι αποτελεί «χρόνο εργασίας», κατά την έννοια της οδηγίας 2003/88, το σύνολο των περιόδων εργασιακής ετοιμότητας, περιλαμβανομένων των περιόδων εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής, κατά τη διάρκεια των οποίων οι περιορισμοί που επιβάλλονται στον εργαζόμενο είναι τέτοιας φύσεως ώστε να επηρεάζουν αντικειμενικά και σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δυνατότητά του να διαχειρίζεται ελεύθερα κατά τη διάρκεια των εν λόγω περιόδων τον χρόνο

κατά τον οποίο δεν απαιτείται να παρέχει τις επαγγελματικές του υπηρεσίες και τη δυνατότητά του να αφιερώνει τον χρόνο αυτόν στα ενδιαφέροντά του [απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, Stadt Offenbach am Main (Περίοδος εργασιακής ετοιμότητας πυροσβέστη), C-580/19, EU:C:2021:183, σκέψη 38].

- 39 Αντιστρόφως, όταν οι δεσμεύσεις που επιβάλλονται στον εργαζόμενο κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης περιόδου εργασιακής ετοιμότητας δεν είναι τόσο περιοριστικές και του παρέχουν τη δυνατότητα να διαχειρίζεται τον χρόνο του και να αφιερώνεται στα ενδιαφέροντά του χωρίς σοβαρούς περιορισμούς, μόνον ο χρόνος που συνδέεται με την εργασία που όντως παρέχεται, αναλόγως της περιπτώσεως, κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας περιόδου είναι «χρόνος εργασίας», για τους σκοπούς εφαρμογής της οδηγίας 2003/88 [απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, Stadt Offenbach am Main (Περίοδος εργασιακής ετοιμότητας πυροσβέστη), C-580/19, EU:C:2021:183, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 40 Προκειμένου να εκτιμηθεί αν η εργασιακή ετοιμότητα υπό καθεστώς επιφυλακής δημιουργεί, αντικειμενικά, σοβαρούς περιορισμούς που έχουν πολύ σημαντικό αντίκτυπο στη διαχείριση, εκ μέρους του οικείου εργαζομένου, του χρόνου κατά τον οποίο δεν απαιτείται να παρέχει τις επαγγελματικές του υπηρεσίες, πρέπει να ληφθεί υπόψη, ειδικότερα, ο χρόνος που διαθέτει ο εν λόγω εργαζόμενος για να αναλάβει τις επαγγελματικές δραστηριότητές του μόλις τον αναζητήσει ο εργοδότης του, σε συνδυασμό, ενδεχομένως, με τη μέση συχνότητα επεμβάσεων τις οποίες καλείται να διεκπεραιώσει ο εργαζόμενος αυτός κατά τη διάρκεια της ως άνω περιόδου [πρβλ. απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, Stadt Offenbach am Main (Περίοδος εργασιακής ετοιμότητας πυροσβέστη), C-580/19, EU:C:2021:183, σκέψη 45].
- 41 Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, όταν ο χρόνος αυτός περιορίζεται, κατά τη διάρκεια περιόδου εργασιακής ετοιμότητας, σε λίγα λεπτά, η περίοδος αυτή πρέπει, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί, στο σύνολό της, ως «χρόνος εργασίας». Παρά ταύτα, όπως επίσης διευκρίνισε το Δικαστήριο, η σημασία ενός τέτοιου χρόνου αντιδράσεως πρέπει να εκτιμάται κατόπιν συγκεκριμένης αξιολογήσεως, στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνονται υπόψη άλλοι ενδεχόμενοι περιορισμοί που επιβάλλονται στον εργαζόμενο καθώς και οι διευκολύνσεις που του παρέχονται κατά τη διάρκεια της περιόδου εργασιακής ετοιμότητας [απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, Stadt Offenbach am Main (Περίοδος εργασιακής ετοιμότητας πυροσβέστη), C-580/19, EU:C:2021:183, σκέψεις 47 και 48 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 42 Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως και βάσει των στοιχείων που υπομνήσθηκαν στις σκέψεις 38 έως 41 της παρούσας αποφάσεως, αν ο MG υπόκειται, κατά τη διάρκεια των περιόδων εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής, σε περιορισμούς τέτοιας εντάσεως ώστε να επηρεάζουν αντικειμενικά και σε μεγάλο βαθμό τη δυνατότητά του να διαχειρίζεται ελεύθερα, κατά τη διάρκεια των εν λόγω περιόδων, τον χρόνο κατά τον οποίο δεν απαιτείται να παρέχει τις επαγγελματικές υπηρεσίες του ως εποχικός πυροσβέστης.
- 43 Συναφώς, η δυνατότητα που παρέχεται στον MG να ασκεί άλλη επαγγελματική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια των περιόδων εργασιακής ετοιμότητας συνιστά σημαντική ένδειξη ότι οι λεπτομέρειες εφαρμογής του καθεστώτος επιφυλακής δεν του επιβάλλουν σοβαρούς περιορισμούς που επηρεάζουν σημαντικά τη διαχείριση του χρόνου του, υπό την προϋπόθεση ότι αποδεικνύεται ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του που απορρέουν από τη σύμβαση εργασίας, τις συλλογικές συμβάσεις και τη νομοθεσία του οικείου κράτους μέλους έχουν διαμορφωθεί κατά τρόπο που να καθιστά δυνατή την πραγματική άσκηση της δραστηριότητας αυτής κατά τη διάρκεια σημαντικού μέρους των ως άνω περιόδων.

- 44 Το γεγονός ότι ο MG ουδέποτε πρέπει να βρίσκεται σε συγκεκριμένο τόπο κατά τη διάρκεια των περιόδων εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής, ότι δεν υποχρεούται να συμμετέχει στο σύνολο των επεμβάσεων που πραγματοποιούνται από τον πυροσβεστικό σταθμό στον οποίον υπάγεται, δεδομένου ότι ένα τέταρτο των επεμβάσεων αυτών μπορεί εν προκειμένω να λάβει χώρα ερήμην του ενδιαφερομένου, και ότι του επιτρέπεται να ασκεί άλλη επαγγελματική δραστηριότητα μη υπερβαίνουσα κατά μέσο όρο τις 48 ώρες εργασίας εβδομαδιαίως μπορούν να αποτελέσουν αντικειμενικά στοιχεία βάσει των οποίων μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι σε θέση να αναπτύξει, αναλόγως των ενδιαφερόντων του, την άλλη επαγγελματική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια των εν λόγω περιόδων και να της αφιερώσει σημαντικό μέρος του χρόνου που αντιστοιχεί στις περιόδους αυτές, εκτός εάν η μέση συχνότητα των κλήσεων έκτακτης ανάγκης και η μέση διάρκεια των επεμβάσεων εμποδίζουν την πραγματική άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας δυνάμενης να συνδυαστεί με την απασχόληση εποχικού πυροσβέστη, πράγμα που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει.
- 45 Πρέπει ακόμη να διευκρινιστεί ότι δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη οι οργανωτικές δυσχέρειες που μπορεί να ανακύψουν από τις επιλογές του οικείου εργαζομένου, όπως η επιλογή τόπου κατοικίας ή τόπων για την άσκηση άλλης επαγγελματικής δραστηριότητας, περισσότερο ή λιγότερο απομακρυσμένων από τον τόπο στον οποίον πρέπει να είναι σε θέση να μεταβεί εντός της ταχθείσας στο πλαίσιο της απασχόλησής του ως εποχικού πυροσβέστη προθεσμίας [βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, Stadt Offenbach am Main (Περίοδος εργασιακής ετοιμότητας πυροσβέστη), C-580/19, EU:C:2021:183, σκέψεις 41 και 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 46 Αν αποδειχθεί, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων της υποθέσεως της κύριας δίκης, ότι οι εν λόγω περίοδοι εργασιακής ετοιμότητας δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστούν ως «χρόνος εργασίας» κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 1, της οδηγίας 2003/88, τούτο συνεπάγεται, όπως προκύπτει από τη σκέψη 35 της παρούσας αποφάσεως, ότι τα ίδια χρονικά διαστήματα πρέπει να θεωρηθούν, με εξαίρεση τον χρόνο που συνδέεται με τις πράγματι πραγματοποιηθείσες παροχές εργασίας, ως «περίοδοι ανάπαυσης» κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, της οδηγίας αυτής.
- 47 Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, ο χαρακτηρισμός μιας περιόδου εργασιακής ετοιμότητας ως «περιόδου ανάπαυσης», για τους σκοπούς εφαρμογής της οδηγίας 2003/88, τελεί υπό την επιφύλαξη της υποχρεώσεως των εργοδοτών να τηρούν τις ειδικές υποχρεώσεις που υπέχουν δυνάμει των άρθρων 5 και 6 της οδηγίας 89/391, όσον αφορά την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων τους. Επομένως, οι εργοδότες δεν μπορούν να προβλέπουν τόσο εκτεταμένες ή τόσο συχνές περιόδους εργασιακής ετοιμότητας ώστε αυτές να συνιστούν κίνδυνο για την ασφάλεια ή την υγεία του εργαζομένου, ανεξαρτήτως του αν οι εν λόγω περίοδοι χαρακτηρίζονται ως «περίοδοι ανάπαυσης» κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, της οδηγίας 2003/88. Εναπόκειται στα κράτη μέλη να ορίζουν, στο εθνικό τους δίκαιο, τις λεπτομέρειες εφαρμογής της ως άνω υποχρεώσεως [απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, Stadt Offenbach am Main (Περίοδος εργασιακής ετοιμότητας πυροσβέστη), C-580/19, EU:C:2021:183, σκέψη 60 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 48 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 2003/88 έχει την έννοια ότι η περίοδος εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής εποχικού πυροσβέστη, κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος αυτός ασκεί, με την άδεια του εργοδότη του, επαγγελματική δραστηριότητα για ίδιο λογαριασμό αλλά πρέπει, σε περίπτωση κλήσης έκτακτης ανάγκης, να είναι σε θέση να μεταβεί εντός δέκα λεπτών το πολύ στον

πυροσβεστικό σταθμό στον οποίο υπάγεται, δεν συνιστά «χρόνο εργασίας» κατά τη διάταξη αυτή, εάν από τη σφαιρική εκτίμηση του συνόλου των περιστάσεων της οικείας υποθέσεως, ιδίως από την έκταση και τις λεπτομέρειες εφαρμογής της δυνατότητας ασκήσεως άλλης επαγγελματικής δραστηριότητας καθώς και από τη μη ύπαρξη υποχρεώσεως συμμετοχής στο σύνολο των επεμβάσεων του πυροσβεστικού σταθμού, προκύπτει ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται στον εργαζόμενο κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής δεν είναι τέτοιας φύσεως ώστε να επηρεάζουν αντικειμενικά και σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δυνατότητά του να διαχειρίζεται ελεύθερα, διαρκούσης της ίδιας περιόδου, τον χρόνο κατά τον οποίο δεν απαιτείται να παρέχει τις επαγγελματικές υπηρεσίες του ως εποχικός πυροσβέστης.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 49 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, έχει την έννοια ότι η περίοδος εργασιακής ετοιμότητας υπό καθεστώς επιφυλακής εποχικού πυροσβέστη, κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος αυτός ασκεί, με την άδεια του εργοδότη του, επαγγελματική δραστηριότητα για ίδιο λογαριασμό αλλά πρέπει, σε περίπτωση κλήσης έκτακτης ανάγκης, να είναι σε θέση να μεταβεί εντός δέκα λεπτών το πολύ στον πυροσβεστικό σταθμό στον οποίο υπάγεται, δεν συνιστά «χρόνο εργασίας» κατά τη διάταξη αυτή, εάν από τη σφαιρική εκτίμηση του συνόλου των περιστάσεων της οικείας υποθέσεως, ιδίως από την έκταση και τις λεπτομέρειες εφαρμογής της δυνατότητας ασκήσεως άλλης επαγγελματικής δραστηριότητας καθώς και από τη μη ύπαρξη υποχρεώσεως συμμετοχής στο σύνολο των επεμβάσεων του πυροσβεστικού σταθμού, προκύπτει ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται στον εργαζόμενο κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής δεν είναι τέτοιας φύσεως ώστε να επηρεάζουν αντικειμενικά και σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δυνατότητά του να διαχειρίζεται ελεύθερα, διαρκούσης της ίδιας περιόδου, τον χρόνο κατά τον οποίο δεν απαιτείται να παρέχει τις επαγγελματικές υπηρεσίες του ως εποχικός πυροσβέστης.

(υπογραφές)